

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

סוכות, תשס"ד
מספר 517מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

אך שמח

בחג הסוכות נצטוונו באופן מיוחד לשמוח (דב' טז: יג-טו):
חג הספֹּת תעשה לך שבעת ימים באספֹּךְ מגרנך ומיקבֹךְ. ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך
ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. שבעת ימים תחג לה' א-להיך במקום אשר
יבחר ה' כי יברכך ה' א-להיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך והיית אך שמח.

המצווה לשמוח או לעבוד את ה' מתוך שמחה תמיד, אינה מופיעה בתורה כציווי ישיר, אלא
נלמדת מתוך דברי התוכחה (דב' כח: מז): "תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה ובטוב
לבב מרֹב כל". רק בחג הסוכות יש ציווי ישיר ומיוחד על השמחה. הרמב"ם (הלכות שופר
וסוכה ולולב פ"ח, הלכות יד-טו) במסגרת הדיון במצוות השמחה שבחג מתייחס לנושא
השמחה בעבודת ה' כדבר מהותי, אבל לא מונה אותה כמצווה בפני עצמה:

מצווה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושים אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי
ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדים ומספקין
ומנגנים ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות
ולשמוע. השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הא-ל שצוה בהן, עבודה גדולה היא,
וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דב' כח: מז): "תחת אשר לא עבדת את
ה' א-להיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות
אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל
גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמו"ב ו:
כב): 'ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני', ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר
(שמו"ב ו: טז): 'המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

מה נשתנה חג הסוכות מחגים אחרים, שהתורה ציוותה בו על השמחה? מדוע יש חזרה
בפסוקים: תחילה "ושמחת בחגך", ולבסוף "והיית אך שמח"? ומהי המשמעות של "אך"
בהקשר של שמחה, האם מילה זו באה למעט דבר מה?

הפסיקתא דרב כהנא (נספחים אות ב), מסביר את מהותה של שמחה זו משלושה היבטים:
א. שמחה הנובעת מהצלחה כלכלית:

'ושמחת בחגך' (דב' טז: יד). את מוצא שלש שמחות כתוב בחג. ואילו: 'ושמחת בחגך' (שם);
'והיית אך שמח' (שם, טו), 'ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים' (ויק' כג: מ). אבל בפסח
אין את מוצא שכתוב אפילו שמחה אחת. ולמה? אלא את מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין
אדם יודע אם עושה היא השנה אם אינה עושה, לפיכך אין כתוב שם שמחה.

ב. שמחה שלאחר ימי הדין, על שיצאנו מהם בשלום:

אבל בראש השנה אין כתוב שם אפי' שמחה אחת מאי טעמא שהנפשות נידונות ומבקש אדם
נפשו יותר מממונו. אבל בחג לפי שנטלו הנפשות דימוס שלהם ביום הכיפורים כמו שכתוב: 'כי
ביום הזה יכפר עליכם' (ויק' טז: ל) ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים לפיכך כתוב שם שלש
שמחות שנאמר: 'ושמחת בחגך'; 'ושמחתם לפני ה' א-להיכם'; 'והיית אך שמח'.

ג. הביטוי "אך שמח" מלמד שהשמחה איננה שלמה:

ד"א 'והיית אך שמח' מהו 'אך שמח' את מוצא אעפ"י שאדם שמח בעולם הזה אין שמחתו
שלימה. היאך בעולם הזה אדם נולד לו בן והוא מיצר עליהם לומר שהן בנים של קיימא או

אינם של קיימא והילכך הוא מיצר, אבל לעתיד לבוא הקב"ה מבלע את המות שנאמר: 'ובלע המות לנצח' וגו' (ישע' כה:ח). אותה השעה שמחה שלימה שנאמר: 'אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה' (תה' קכו: ב). ד"א והיית אך שמח - אדם שמח בעולם הזה. בא מועד לוקח לו בשר ומבשל בתוך ביתו לשמוח בשביל המועד. לא עשה אלא בא לאכול ומתחיל נותן לכל אחד, ואחד מבניו (אומר) חלקו של אחי גדול משלי ונמצא מיצר אפי' בתוך שמחתו. אבל לעתיד לבא הקדירות מבשלות ואדם רואה ונפשו שמח עליהם.

בדרך זו, שה"אך" בא למעט, הולך גם רבנו בחיי (דב' טז:טו), אך לא מהטעם שאין השמחה שלמה באופן מעשי כדברי הפסיקתא, אלא שמבחינה מוסרית ראוי לאדם למעט משמחתו גם כאשר יש סיבות אובייקטיביות לשמחה שלמה:

ויתכן עוד שבא לרמוז שראוי לו למעט בשמחת העוה"ז שלשון 'אך' לשון מועט הוא, ומפני שמח כבר בחג הפסח שהוא תחלת קציר העומר, וגדלה שמחתו בחג הקציר וכענין שכתוב (ישע' ט:ב): 'שמחו לפניך כשמחת בקציר', ועתה בחג האסיף כי יאסוף תבואתו ופירותיו, צמרו ופשתו שמנו ושקויו, ותבא לו מנוחה והשקט אחר היגיעה והטורח והעמל הנה שמחתו כפולה, ועל כן יזכיר הכתוב הזה בחג הסכות 'והיית אך שמח', כדי למעט השמחה, שהרי כל אכין ורקין מעוטין, ולמדך הכתוב שיתנהג האדם בשמחת העולם בדרך בינוני הזה.

יתרה מכך, לדעת רבנו בחיי יש למעט בשמחה אף בעשיית דברים חיוביים, כמו בעשיית המצוות, על מנת שלא להיכשל בדברים אסורים חלילה:

ואף בזמן עשית המצות ראוי לו שישמח וירעד, וכענין שדרשו רז"ל: 'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה' (תה' ב: יא), במקום גילה שם תהא רעדה, לפי שבעוה"ז יש בו יצה"ר שהוא נמשך אחר השמחה ואין הצדיקים בטוחים בעצמם, אבל עיקר השמחה ושלמותה הוא לעוה"ב בראית פני שכינה, בשפע שאין לה הפסק, ובתוספת השגה ותענוג שאין לו תכלית, וכן אמר ישעיה ע"ה: 'ויספו ענוים בה' שמחה, ואבינוי אדם בקדוש ישראל יגילו' (ישע' כט: יט).

כעין זה כותב השפת אמת (ספר דברים, סוכות, שנת תרל"ז):

ש"אך" בא למעט שמחה שאינה רצויה הגולשת מעל המותר, והיית אך שמח. לאשר כי השמחה יכול להתפשט לבוא לידי פריקות עול ח"ו לכן נאמר בו 'אך' לשון מיעוט. ואחז"ל אך את הזהב שצריכין להעביר החלודה כמו כן 'אך שמח' להיות השמחה רק לשם שמים בלי פסולת. ואמת אך למעט האומות כמ"ש בשמחתו לא יתערב זר.

ייתכן שדברים אלו עומדים בניגוד לאמרותיו המפורסמות של ר' נחמן מברסלב, שלשיטתו אין לשמחה גבולות, עד שעליו לשמח עצמו גם בדברי שטות (הנהגות הצדיקים):

מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד, וצריך להתגבר מאד בכל הכוחות להרחיק העצבות והמרה שחורה ולהיות אך שמח תמיד. והוא רפואה לכל מיני חולאת. כי כל החולאת באין רק מעצבות ומרה שחורה. לפיכך לשמח א"ע בכל מה שיוכל אפי' במילי דשטותא.

הרש"ר הירש (דב' טז:טו) מפרט את הרמות השונות של השמחה של כל אדם. השמחה הבסיסית היא על ההצלחה בגידולי השדה, אולם שמחת החג אמורה להיות דווקא השמחה הרוחנית של העלייה לרגל למקדש, שמחה מכוח הדבקות בה' ובתורתו:

'כי יברכך וגו' והיית אך שמח'. הנמקה זו מתפרשת לענ"ד כדלהלן, על פי ההקשר עם הדברים הקודמים. מפסולת גורנג ויקבך אתה עושה לך את סוכות חגך; באותן סוכות-נודדים אתה שמח בהתרוממות לאומית עם כל בני ביתך בשעריך; יתר על כן, בתקופת האסיף אתה עוזב את השדה ואת הכרם, את הגורן ואת היקב ואתה מתאחד עם הקיבוץ הלאומי הנאסף במקדש ה' במקום הנבחר, שכן מקור ברכתך ושמחתך איננו בשעריך, בשדותיך ובכרמך, בגורנג וביקבך, אלא ה' אלוך הוא המשפיע עליך את הברכה ממקום תורתו ובאמצעות תורתו – אם תגור באהלה בנאמנות. בדבקות זו בה' ובתורתו – לא בעיר ובשדה, בגורן וביקב – תהיה שמח ושמחתך תתקיים: 'והיית אך שמח'.

השמחה של 'והיית אך שמח' היא דרגה נעלה בהרבה מאשר 'ושמחת'. "ושמחת" הוא ביטוי לגילוי זמני של שמחה, ואילו "והיית אך שמח" מבטא שמחה שהפכה לתכונת אופי קבועה באישיות. "אך שמח" מורה שהשמחה תתמיד גם בנסיבות שיש בהן כדי להעכיר את השמחה או לערב עמה הרגשה אחרת: על אף הכול תישאר שמח ו"רק" שמח.

השמחה היא המובחר שבפרחים ובפירות המבשילים בעץ החיים של התורה, אולם אין

זו שמחה המוגבלת לזמני החג ולאספות החג, אלא היא מתקיימת מעבר לזמן החג ונמשכת ממנו אל חיי היום-יום. כתום אספות העם הרועשות היא תלויה אותנו אל מקומנו, ולא תאבד מלבנו בכל חליפות החיים. אולם שמחה כגון זו לא תמצא "בשעריך", ולא "בגורנג וביקבך". גם בגורן וביקב אפשר לחגוג ולשמוח, אולם הסוד של 'והיית אך שמח' - להיות בשמחה מתמדת - נלמד רק במחיצת ה' ותורתו. משום כך אין די בברכה החומרית המושפעת מהגורן ומהיקב,

אלא רצון ה' שברכה זו תביא לידי שמחה מתמדת שלא תאבד לעד. לפיכך עוזבים את הגורן ואת היקב ועולים אל המקום שבחר ה', ושם מצטרפים אל הכלל הנאסף לפני ה' ותורתו, ומשם שואבים רוח שתכשיר אותנו לשמחה של אמת, שמחת החיים שתלווה אותנו כל החיים. שם נלמד לא רק לשמוח ולשמח את עצמנו באופן אישי, אלא נלמד להיות שמחים על אף הכול: **"והיית אך שמח"**.

הרב אופיר כהן
כפר דרום

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>